

УДК 9 (478)

УКРАЇНСЬКЕ ШЛЯХЕТСТВО, КОЗАЦТВО Й МІЩАНСТВО СЛОБОЖАНЩИНИ Й ГЕТЬМАНЩИНИ В ОБОРОНІ ТРАДИЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ (60-ТІ РР. ХVІІІ СТ.)*

Арсен ЗІНЧЕНКО

доктор історичних наук, професор,
заступник директора НДІУ

Анотація. Ліквідація гетьманського правління на Гетьманщині (1764) і козацького полково-сотенного устрою на Слобожанщині (1765) викликала спротив певної частини мешканців. Він активізувався під час проведення виборів депутатів до Комісії з підготовки нового Уложення (1767); орієнтація активної частини мешканців на українську систему адміністрування й українських правовідносин є важливим індикатором спільнотної єдності цих регіонів.

Ключові слова: полково-сотенна адміністрація, гетьманське правління, шляхетство, козацтво, міщанство, Комісія з підготовки нового Уложення, накази, депутати.

УКРАИНСКОЕ ШЛЯХЕТСТВО, КАЗАЧЕСТВО И МЕЩАНСТВО СЛОБОЖАНЩИНЫ И ГЕТМАНЩИНЫ В ОБОРОНЕ ТРАДИЦИОННОЙ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ (60-Е ГГ. ХVІІІ В.)

Арсен ЗИНЧЕНКО

доктор исторических наук, профессор,
заместитель директора НИИУ

Аннотация. Ликвидация гетманского правления на Гетманщине (1764) и казацкого полково-сотенного устройства на Слобожанщине (1765) вызвала сопротивление определенной части жителей. Оно активизировалось во время проведения выборов депутатов в Комиссию по подготовке нового Уложения (1767); ориентация активной части жителей на украинскую систему администрирования и украинских правоотношений является важным индикатором общности этих регионов.

Ключевые слова: полково-сотенная администрация, гетманское правление, шляхетство, казачество, мещанство, Комиссия по подготовке нового Уложения, приказы, депутаты.

UKRAINIAN SZLACHTA, COSSACKS AND BURGESSES OF SLOBODA UKRAINE AND THE HETMANATE IN PROTECTION OF TRADITIONAL SYSTEM OF ADMINISTRATION AND JURAL RELATIONS (60'S OF THE 18TH CENTURY)

* Авторське написання збережено.

Arsen ZINCHENKO

Doctor of Historical Sciences, professor,
Deputy Director of RIUS

Annotation. Elimination of hetman rule in the Hetmanate (1764) as well as Cossack regimental administration in Sloboda Ukraine (1765) caused resistance among the part of dwellers of those territories. The resistance grew stronger during the election of deputies for the Legislative Commission engaged in compiling of a new Code of Laws (1767); the fact that the active part of the dwellers supported Ukrainian system of administration and jural relations is an important indicator of unity of those regional communities.

Key words: regimental administration, hetman rule, the Polish nobility, the Cossacks, burgesses, the Legislative Commission, instructions, deputies, the Hetmanate, Sloboda Ukraine.

Процес ліквідації полково-сотенної адміністрації на Слобожанщині й гетьманства як інституції розгортався в обставинах посилення імператорської влади Єкатерини та внутрішнього послаблення козацьких інституцій, пов'язаного з поступовою соціально-становою інкорпорацією старшини до російського дворянства. Щораз помітнішою в українських землях ставала й питома вага власників пожалуваних маєтностей іноетнічного походження, які вважали для себе чужими полкові інституції і разом з російським генералітетом та вищим сановництвом підтримували поширення загальноімперських інституцій і на українські землі.

Ліквідація урядом Єкатерини II решток українського полкового устрою розпочалася зі Слобожанщини. Для підготовки цього імператорським указом було організовано «Комісію про Слобідські полки» на чолі з майором лейб-гвардії Ізмайловського полку Євдокимом Щербініним [14]. Підсумком її діяльності став імператорський маніфест від 28 липня 1765 р. «Про заснування в слобідських полках пристойного цивільного устрою і про перебування канцелярії губернської і провінційної», за яким засновувалася Слобідсько-Українська губернія з п'ятьма

провінціями на місці полків і адміністративним центром у Харкові [3]. Є. Щербінін став губернатором нової губернії. Козацькі полки були ліквідовані, замість них організовувалися гусарські полки регулярної армії, козаки ставали військовими обивателями. Разом із знищенням козацької служби були скасовані й давні «старочеркаські обычності», затверджені жалуваними грамотами московських царів. Маніфест наголошував на всіляких «неустройствах», пов'язаних із змішаним військовим і цивільним управлінням, обтяжливістю утримання й утисками народу. Імператриця наголошувала в маніфесті про свою стурбованість порушеннями інтересів населення і, «бажаючи виявити своє материнське до народу милосердя», вирішила здійснити цю реформу «совокупно с общею и собственно пользою народа» [17, с. 244 – 245; 8, с. 87 – 88]. Критичні висновки Комісії Щербініна з приводу зловживань старшини й утисків козацтва, що були використані як привід для ліквідації полково-сотенної адміністративної системи, виявилися далеко не безпідставними. Проте, як зазначає В. Маслійчук, «у «віджилому» ладі не все було так і погано, якщо його скасування викликало протести серед різних прошарків населення» [14].

Попри декларовану маніфестом імператорську турботливість, нововведення викликали невдоволення серед козацької старшини, бо з її рук вислизало управління і вплив. Вороже дивилося на перетворення й простолюддя, бо реформи відбирали його вільності й привілеї. Старшина занепокоїлася ще у період підготовки перетворень. У декількох населених пунктах Слобожанщини сталися збурення у період збирання й розкладки нового податку, а згодом – під час виборів депутатів і обговорення наказів до Комісії з підготовки нового Уложення. В кожному разі міщанська верства й найвідважніша частина полкової старшини визнавали суспільну вартісність козацько-полкових адміністративних інституцій та старого козацького соціально-правового ладу і виступали в їхню оборону. Це відбулося як на теренах Слобожанщини, так і Гетьманщини. В даному разі виступи в обороні спільних суспільно-правових інституцій виступають як особливий індикатор ментально-вартісних орієнтирів мешканців цих регіонів і можуть розглядатися як своєрідний маркер спільнотної ідентифікації.

Перша спроба протидіяти зламу козацько-полкового устрою Слобідської України пов'язана з полковником Ізюмського полку Федором Краснокутським. Перебуваючи в Петербурзі у 1764 р., він дізнався про плани ліквідації полків. Тоді він і звернувся з листами до старшини, пропонуючи їхати обраним уповноваженим до столиці й подавати петиції з проханням зберегти старі козацькі інституції. Як зазначає В. Маслійчук, вчинок Краснокутського – радше виняток, приклад певної громадянської позиції у порівнянні з діями інших старшин і

принизливими чолобитними Сумського й Острогозького полків [13, с.181].

Відомо, крім того, що в Ізюмі ходили по руках листи, складені якимись обивателями Торянником і Лебединським і переписані писарем Гречкою. Ці листи були складені як наслідування листам Краснокутського [17, с. 255]. Листи Краснокутського потрапили й до Валківської сотні. Там їх став поширювати валківський підпрапорний Данило Сухомлин. Однак спроба поширювати листи серед простих козаків не вдалася через їхню недовіру до старшини [17, с. 256 – 257]. Військова колегія визнала Краснокутського винним у навмисному збуренні народу й прагненні до повалення існуючого порядку [17, с. 260]. Його було покарано засланням до Казані. Стосовно особистості самого ізюмського полковника В. Маслійчук зазначає, що Ф. Краснокутський був людиною свого часу, неоднорідною й суперечливою: відважний воїн і меценат, а разом з тим здирця, людина свавільна, та водночас – особистість із громадянським обов'язком [13, с. 183].

Покарані були й інші причетні до цієї справи. Для нас є прикметним, що певна частина старшини Слобідської України виявляла незгоду з ліквідацією козацько-полкового устрою, запевненого ще царськими грамотами й привілеями, які забезпечували збереження цього устрою, прерогатив старшини, засад виборності. При цьому ці старшини апелювали загалом до принципу права й традиції. У протигагу до цього імператорський маніфест як правовий акт був виявом владної волі центрального уряду.

Вже після ліквідації полкового устрою історики зафіксували низку виступів у населених пунктах

Слобожанщини, спрямованих проти нового оподаткування. Зокрема, мешканці казенного містечка Соколова Мереф'янського комісарства протестували проти обрання розкладачів новопокладеного податкового збору. Для приборкання непокірних було викликано військову команду. Ще одним прикладом непокори стало село Андріївка Ізюмського повіту, мешканці якого не захотіли ані платити новопокладеного збору, ані присягати щодо визнання нових порядків. Вони не допустили вибору розкладачів збору. Крім того, виступили й проти продажу коней, які стали непотрібними після скасування козацької служби. В містечку тривав «поголовний бунт». Для його приборкання до Андріївки було послано військову команду. Сюди прибули два ескадрони солдатів під командуванням капітана Івановича. Мешканці одноставно відмовилися видати заводіїв заворушень. У колишньому полковому місті Ізюмі було влаштовано масове побиття канчуками [17, с. 264 – 266].

Збурення відбулося також і в розташованій неподалік Андріївки слободі Балаклії, мешканці якої не захотіли сплачувати призначений оклад і самовільно змінили отамана. Військову команду довелося посилати й для приборкання мешканців слободи Левківки Ізюмського повіту та в містечку Угольцях Перекопського комісарства [17, с. 264 – 266]. Насправді, припускає І. Теличенко, подібних прикладів було більше, бо до архіву потрапили лише ті справи, щодо яких відбувалися слідчі дії, всі ж дрібніші випадки залишилися невідомими [17, с. 264 – 266].

У зв'язку з підготовкою до скликання Комісії для складання нового

Уложення [5], проведенням виборів депутатів до неї та обговоренням наказів депутатам спостерігаємо кілька проявів протестних настроїв серед різних верств населення Слобідської України та Гетьманщини. В обох цих регіонах протестувальники висловилися за збереження традиційного адміністративно-політичного устрою.

Як відомо, імператриця Єкатерина, яка переймалася ідеями французької просвітницької літератури, використала їх для демонстрування своєї прихильності до модних інтелектуальних віянь. Цими ідеями мотивувалося й скликання Комісії для підготовки нового Уложення: імператриця виставляла своєю метою «блаженство кожного и всех». Тим часом справжня спрямованість її політики щодо України (як і Білорусії, Лифляндії та Фінляндії) визначалася відомою інструкцією генерал-прокуророві Сенату князю О. В'яземському: «Малая Россия, Лифляндия и Финляндия суть провинции, которые правятся конфирмованными им привилегиями; нарушить оные отрешением всех вдруг весьма непристойно б было, однако ж и называть их чужестранными и обходиться с ними на таком же основании есть больше, нежели ошибка, а можно назвать с достоверностию глупостию. Сии провинции, также Смоленскую надлежит легчайшими способами привести к тому, чтоб они обрусели и перестали бы глядеть, как волки к лесу. К тому приступ весьма легкий, если разумные люди избраны будут начальниками в тех провинциях; когда же в Малороссии гетмана не будет, то должно стараться, чтоб век и имя гетманов исчезли, не токмо б персона какая была произведена в оное достоинство» [15, с. 325].

Підготовка й проведення виборів депутатів до Комісії, складання наказів депутатам, діяльність новообраної Комісії загалом добре висвітлено в літературі [1 – 19]. Завданням нашого допису є акцентування уваги на тих моментах, які засвідчували україноцентричний характер мислення учасників цього процесу, виявлений під час виборчого процесу й складання наказів депутатам.

Невдоволення новою реформою відбулося в 1767 р. під час вибору повіреного для обрання депутата до екатерининської Комісії з підготовки нового Уложення в м. Межирічі. Там стався вибух протесту під час складання наказу й вияву суспільних потреб. Майже всі учасники зібрання говорили про повернення козацької служби й скасування новозапровадженого окладу [17, с. 269]. Д. Багалій звернув увагу на те, що у Межирічі, вочевидь, був відносно високий рівень писемности мешканців. У містечку на той час при церковних дворах налічувалося 7 шкільних хат. «Очевидно, що тільки там, де є народня освіта, може бути й політична самосвідомість», – відзначає історик [8, с. 193].

Число випадків спротиву змінам, упроваджуваним урядом Єкатерини, було на Слобожанщині загалом невеликим. Але, як зазначає І. Теличенко, «в них яскраво виявилася народна точка зору: на перетворення дивилися вороже, тому що вони, знищуючи традиційні усталення старовини, запроваджували обтяження і в новому роді військової служби, і в нових видах повинностей» [17, с. 270].

Особливо активно висловило свої вимоги щодо політико-адміністративного устрою краю шляхетство Ніжинського полку. Найбільше політичних пристрастей викликала вимога відновлення

гетьманського правління, скасованого лише кілька років перед тим, у 1764 р. Ніжинське ж шляхетство прямо наважилося записати в наказ вимогу про обрання гетьмана, причому зробило це в напруженій протидії заходам царської адміністрації та її клевретів. Але, як відомо, за цю рішучість багато було заарештовано й піддано суду. Не побоялися в своєму наказі прямо заявити про себе як про прихильників гетьманського правління й козаки Прилуцького полку: «у Малій Росії, – зазначали вони, – перший недолік, що немає гетьмана». Тому й просили у її імператорської величності, «щоб повелено було в Малій Росії обрати гетьмана вільними голосами» [9, с. 603].

Найактивніша частина мешканців Гетьманщини переймалися не так загальними царициними формулами про «блаженство кожного и всех», як тим, щоб скористатися можливістю висловити в ході обговорення пропозиції, спрямовані на відновлення «прав і вольностей Малоросії», які мали б до решти розчинитися в новому загальноімперському законодавстві. Ця спрямованість думання виявилася як у ході виборів депутатів, так і під час складання наказів.

Донесення генерал-губернатора П. Рум'янцева свідчать про загальне збудження в шляхетському й козацькому середовищі, викликане виборами, й характеризують його заходи, вжиті для втримання під контролем як перебігу виборів, так і складання наказів обраним депутатам. Особливу ж активність виявило шляхетство Ніжинського й Батуринського повітів. Керувати шляхетськими виборами в Ніжині Рум'янцев доручив ніжинському полковникові Розумовському. 29 березня шляхетство зібралось на вибори, прибуло 72 особи.

Провідником шляхетства було обрано земського суддю Селецького і його ж потім обрано депутатом до Комісії з підготовки нового Уложення. Провідником шляхетства замість нього обрано полковника Тернавіюта. Таке подвійне обрання Селецького вказує на певну довіру до нього шляхетства, – робить висновок Г. Максимович [11, с. 162].

Після обрання депутата було обрано п'ять осіб для складання наказу: підкоморій Батуринського повіту Григорій Долинський, Ніжинський полковий писар Яків Почека, полковий осавул Дмитро Григорович, підкоморій Ніжинського повіту Андрій Жураківський і сотник батуринський Дмитро Стожко. Однак, посилаючись на настання Страсного тижня, депутати, всупереч умовлянням провідника Тернавіюта, роз'їхалися, хоча, згідно з правилами підготовки до скликання Комісії, мали б узятися до складання наказу невідкладно. Шляхетський маршалок Тернавіют відпустив депутатів, призначивши зібратися знову 28 квітня. Таким чином, шляхетство роз'їхалося і для обдумування й складання наказу в нього був цілий місяць.

Коли ж 28 квітня ніжинське й батуринське шляхетство знову зібралось в Ніжині, їхні зібрання мали бурхливий характер. Із донесень і рапортів Рум'янцеву та показань на суді підсудних видно, що на зібраннях стояв великий «гамір», палка «суперечка», ... що шляхетство збиралося не лише на зібраннях, але й у «приватних будинках», між учасниками зібрань велося жваве листування. Зрештою, найголовнішою причиною загального пожвавлення стало обговорення наказу, складеного п'ятьма обраними для цієї справи особами, тобто Долинським, Жураківським, Почекою,

Григоровичем і Стожком. Цей наказ, як видно з донесень Рум'янцеву, палко обговорювався на зібраннях шляхетства і навіть читався Щигловським з відкритого вікна «собранію множественного числа, до нїсколько тысяч народа», як сказано в розпитувальних пунктах, які були запропоновані Щигловському на суді [11, с. 162 – 163].

Отже, бачимо, що пожвавлення, яке панувало серед шляхетства, передалося й численному населенню м. Ніжина, яке величезними натовпами зібралось перед вікнами комендантського будинку, де відбувалося зібрання, з метою послухати наказ, звістка про який, очевидно, поширилася по всьому місту.

Але посеред загального пожвавлення цілком несподівано виступив обраний депутатом Селецький і заявив шляхетству, що він не прийме складеного ними наказу і замість нього запропонував свій наказ. Як з'ясувалося, Селецький, прибувши на зібрання зі сторонніми особами, а саме бунчуковим товаришем Безбородьком і військовим канцеляристом Завадовським, у протигагу наказу, схваленому ніжинським і батуринським шляхетством, зачитав інший текст і зажадав, щоб саме цей наказ, який тотожний наказу полку Чернігівського, був наданий йому як наказ ніжинського й батуринського шляхетства. Цей виступ Селецького викликав обурення присутнього на зібранні шляхетства, яке більшістю голосів (55 проти 6) відкинуло пропозицію Селецького. Шляхетство відверто зневажало Безбородька за те, що він змусив зібрання чернігівського шляхетства прийняти наказ, складений відповідно до вимог генерал-губернатора Рум'янцева. Через те ніжинське й батуринське шляхетське товариство

тією таки більшістю вирішило відразу ж замість Селецького обрати іншого депутата і вручити йому той наказ, що висловлював їхні бажання [11, с. 165 – 166]. Новообраним депутатом став Григорій Долинський, який прийняв складений ніжинською й батуринською шляхтою наказ.

Перші пункти цього наказу містили вимоги, які вказували на особний статус Гетьманщини (Малоросії) й мали виразно політичний характер. Йшлося передовсім про загальну вимогу щодо підтвердження всіх прав і привілеїв Малоросії, даних російськими государями, і про збереження суду за Литовським статутом.

У другому пункті говорилося про обтяження «малоросійського народу» в утриманні військ, несправедливе нерівномірне обкладення рублевим окладом і про нестягнення недоїмок. У четвертому – про образи населенню з боку розквартированих у Малоросії великоросійських військ і про заснування в Глухові Комісії для розбору цих справ. Далі містилися вимоги про зрівняння малоросійських чинів з великоросійськими, про дозвіл вільної купівлі й продажу козацьких ґрунтів. Усі ці вимоги не викликали особливого занепокоєння царської адміністрації, подібні пункти містилися у більшості шляхетських наказів.

Особливе занепокоєння Рум'янцева викликав третій наказ: «Всходство высочайших грамот предков Вашего И. В., данных гетману Богдану Хмельницкому и по немъ бывшим гетманамъ и всему Войску Запорожскому, також по прежним королевским привилегиямъ и давнимъ обыкновениямъ, гетманскимъ рѣшителнимъ статьямъ, всеподданѣйше Вашего И. В. просимъ на прежнихъ

основанияхъ въ Малую Россию повелеть волними голосами купно з войскомъ Сѣчи Запорожской избрать гетмана, дабы ми всенижайше безъ гетмана, въ отмѣну тѣхъ высочайшихъ грамотъ, привилегиевъ и договорныхъ пунктовъ остаться не могли, какъ кто о битии въ Малороссии гетману сверхъ выписанныхъ пожалованныхъ дозволенной и высокомонаршаго Государя Петра Великого Императора и самодержца Всероссийскаго за собственноручнымъ Его Величества подписаниемъ грамотою въ 1708 году октября ... д. Состоявшуюсь всемилостивѣйше между протчимъ повелено съездитя въ городъ Глуховъ генеральной и полковой старшинѣ для обранія по правамъ и волностямъ своимъ волними голосами нового гетмана с такимъ точно выражениемъ, въ чемъ крайняя нужда и опасения всея Маляя Россіи состоить» [11, с. 169].

Вимога обрання гетьмана, висловлена у такій категоричній формі, та ще й вказівка на те, що це слід вчинити «купно з войскомъ Сѣчи Запорожской», і стало головною причиною обурення Рум'янцева та розпочатих гонінь на ніжинське шляхетство, передовсім супроти його провідників й обраного депутата Григорія Долинського. Під час слідства генерал-губернатор особливо допитувався у провідника шляхетства повіту, хто саме був «первымъ виновникомъ глупого предложения о выборе гетмана вместе с Сечью и не было ли об этомъ переписки с Сечью. Но они в последнемъ явились мне прямо ослушны, а в первомъ взялись все отвечать, что они все вдругъ вздумали» [16, с. 42]. Рум'янцев вирішив передати цю справу до Сенату, який залишив у силі вибір Селецького, а вибори Долинського уневажнив. Зачинщиків

«непорядків» Сенат звелів відіслати військових на військовий, а цивільних – на цивільний суд.

Прикметно, що й наказ від шляхетства Чернігівщини, який не містив драгливих для царського уряду пропозицій, було складено батьком і сином Безбородьками і на текст якого Рум'янцев рекомендував орієнтуватися ніжинським шляхтичам, теж містив пункти, орієнтовані на загальні потреби краю. Зокрема, вони пропонували заснувати в Гетьманщині дворянський корпус, а також «для вищих наук університет і академії» і жіноче училище. Пропонувалося заснувати в Малоросії й державний банк [18, с. 114 – 118]. Рум'янцев відзначив, що запопадливість Безбородька викликала ненависть і презирство: «Безбородка за этот наказ и сына его возненавидели и в бытность первого здесь (в Глухове) явно его презирали и нарекали быть недоброжелателем отчизны» [16, с. 42].

Сподівання на повернення гетьманського правління, імовірно, були поширені й серед сотенної старшини. Як видно з опублікованих матеріалів, за подібні розмірковування політичного характеру зазнав покарання сотенний осавул Вибельської сотні Чернігівського полку Матвій Новик. Понад двадцять років виконував він «добропорядочно» свої осавульські обов'язки в сотні, що розташовувалася по дорозі від Чернігова до Ніжина. Нарешті, через старість і каліцтво попросився у відставку, яку й одержав у березні 1768 р. Але в липні того ж року мав необережність у шинку завести мову про старі походи. Коли ж дійшло до справ Малоросії, підпилий старий осавул виклав те, про що не раз думав чи, можливо, й про що міркував у близькому колі: «Втратила Малоросія

свою колишню вільність і запорожці немало утискуються. А коли пан Скуропадський буде гетьманом, але колишньої вільности відновлено не буде, то малоросійські козаки із запоріжцями – а можливо прикличуть на допомогу і татарів – ударять на москалів, причому з першого Рум'янцева голову стнуть». Але в компанії того разу були не його звичні однодумці, а підлікар Чепелев, який уміло скерував осавула до дальших балачок і, використавши як свідка священика, подав на нього донос. Осавула, незважаючи на старість, було піддано розправі [9, с. 604 – 605].

Як бачимо, питання про статус України та про її правовий лад жваво обговорювалося в останній третині XVIII ст. в різних соціальних середовищах, а саме серед козацької старшини, шляхетства й міщанства Слобожанщини, Гетьманщини. У зв'язку з формуванням Комісії з підготовки нового Уложення його обговорення помітно поживалося й набуло в окремих містах виразно публічного характеру. Прикметним, зокрема, було прагнення шляхетства Гетьманщини залучити до реалізації своїх політичних проєктів і Запорозьку Січ. Це виразно вказує на те, що статусно-правове мислення активної частини мешканців цих регіонів спиралося на національну правову традицію і мало виразні спільнотні ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благодарственное письмо Григ. Андр. Полетики своим выборщикам за избрание в звание депутата в комиссию для сочинения нового Уложения // Киевская старина. – 1890. – № 11. – С. 334 – 335.
2. Голос запорожского депутата в Всероссийском собрании депутатов 1768 г. // Киевская старина. – 1883. – № 3. – С. 683 – 687.

3. Манифест от 28 июля 1765 г. «Об учреждении в Слободских полках приличного гражданского устройства и о местопребывании Канцелярий губернской и провинциальной» // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание I. – Т. XVII. – № 12440.
4. Наказы малороссийским депутатам 1767 года и акты о выборах депутатов в комиссию сочинения Уложения. – К., 1889. – 292, IV, II с.
5. Об учреждении в Москве Комиссии для сочинения проекта нового Уложения, и о выборах в оную Депутатов. 14 декабря. Именной, данный Сенату // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание I. – Т. XVII. – № 12801.
6. Прошение малороссийского шляхетства и старшин, вместе с гетманом о восстановлении разных старинных прав Малороссии, поданное Екатерине II-ой в 1764 году // Киевская старина. – 1883. – № 6. – С. 317 – 345.
7. Багалей Д. И. К истории Екатерининской комиссии для составления проекта нового Уложения // Киевская старина. – 1885. – № 9. – С. 1 – 31.
8. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Харків: Основа, 1991. – 256 с.
9. Ефименко П. Один из протестовавших // Киевская старина. – 1882. – Т. I. – Март. – С. 602 – 608.
10. Максимович Г. А. Выборы и указы в Малороссии в Законодательную комиссию 1767 г. // Известия Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. – Т. XXXII. – Нежин, 1918. – С. I – X, 1, 160 с.
11. Максимович Г. А. Выборы и указы в Малороссии в Законодательную Комиссию 1767 г. – Нежин, 1917. – X, IX, 332, 1 с.
12. Малороссия в 1767 году. В. Авсеенко. – К., 1864.
13. Маслійчук В. Л. Федір Хомич Краснокутський – представник старшинського прошарку Слобідських полків XVIII ст. / В. Л. Маслійчук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – X., 2000. – С. 181.
14. Маслійчук В. Щербінінська Комісія та скасування слобідських полків 1762 – 1764 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1102/Masliychuk_167.pdf?sequence=1&isAllowed=y
15. Соловьев С. М. Сочинения: в 18-ти кн. – Кн. XIII: История России с древнейших времен. – Т. 25 – 26. – М.: Мысль, 1994. – 621 с.
16. Соловьев С. М. Сочинения: в 18-ти кн. – Кн. XIV: История России с древнейших времен. – Т. 27 – 28. – М.: Мысль, 1994. – 638 с.
17. Теличенко И. В. Протест слободской старшины и козаков против реформы 1765 года // Киевская старина. – 1888. – № 1 – 3. – С. 244 – 245.
18. Теличенко И. Сословные нужды и желания малороссиян в эпоху Екатерининской комиссии. – Киевская старина. – 1890. – № 8. – С. 161 – 191; № 9. – С. 390 – 419; № 10. – С. 94 – 122; № 11. – С. 251 – 272; № 12. – С. 471 – 493; 1891. – № 1. – С. 73 – 97; № 2. – С. 232 – 253.
19. Щербина В. Эпизод при выборах в законодательную комиссию 1767 г. / В. Щербина // Киевская старина. – 1896. – № 7 – 8. – С. 20 – 24.

REFERENCES

1. Grygoriy Poletika's Letter of Gratitude on the Occasion of His Election as Deputy of the Legislative Commission (1890). *Kievskaya Starina*. № 11. pp. 334 – 335.
2. Vote of Zaporizhian Deputy in All-Russian Deputies' Meeting in 1768. *Kievskaya Starina*. № 3. pp. 683 – 687.
3. Proclamation of the 28th of July 1765 of Establishment of Proper Civil Accommodation and Placements of Gubernial and Provincial Administrative Offices in Sloboda Regiments. In: *Complete Collection of Laws of the Russian Empire*. Col. I. Vol. XVII. № 12440.
4. *Instructions to Little Russian Deputies of 1767 and the Report of Election of Deputies to the Legislative Commission* (1889). Kyiv. IV. p. II.
5. Concerning Setting up a New Legislative Commission and Election of Its Deputies.

December 14. In: *Complete Collection of Laws of the Russian Empire*. Col. I. Vol. XVII. № 12801.

6. Petition of the Little Russian Szlachta and Cossack Officers Together with Hetman for Restoration of Old Rights of Little Russia (submitted to Catherine II in 1764). *Kievskaya Starina*. №9. pp. 317 – 345.

7. Bagalei, D. (1885) Revisiting the History of the Catherine Legislative Commission. *Kievskaya Starina*. № 9. pp. 1 – 31.

8. Bagalei, D. (1885) *The History of Sloboda Ukraine*. Kharkiv: Osnova. 256 p.

9. Yefimenko, P. (1882) One of the protestors. *Kievskaya Starina*. Vol. I. pp. 602 – 608.

10. Maksimovich, G. (1918) Elections and Instructions in Little Russia to the Legislative Commission of 1767. *Izvestiya Istoriko-filologicheskogo instituta knyazya Bezborodko v Nezhine*. Nezhyn. Vol. XXXII. pp. 1 – X, 1, 160.

11. Maksimovich, G. (1917) *Elections and Instructions in Little Russia to the Legislative Commission of 1767*. Nezhyn, pp. X, IX, 332, 1.

12. Avsenko, V. (1864) *Little Russia in 1767*. Kyiv.

13. Masliichuk, V. (2000) Fedir Khomych Krasnokutskyi – a Representative of Cossack Officership of Sloboda Ukraine of the 18th

Century. In: *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii*. Kharkiv, p. 181.

14. Masliichuk, V. *Shcherbinin Commission and Destruction of Sloboda Regiments in 1762–1764*. [Online]. Available from: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1102/Masliychuk_167.pdf?sequence=1&isAllowed=y

15. Solovev, S. (1994) *Complete Works (in 18 books)*. Book. XIII. *The History of Russia from Ancient Times*. Moscow: Mysl. Vol. 25 – 26. 621 p.

16. Solovev, S. (1994) *Complete Works (in 18 books)*. Book XIV. *The History of Russia from Ancient Times*. Moscow: Mysl. Vol. 27 – 28. 638 p.

17. Telichenko, I. (1888) Sloboda Cossacks and Cossack Officers' Protest against the Reform of 1765. *Kievskaya Starina*. № 1 – 3. pp. 244 – 245.

18. Telichenko, I. (1890, 1891) *Estate Needs and Desires of Little Russians at the Time of Catherine Commission*. *Kievskaya Starina*. 1890: № 8, pp. 161 – 191. № 9, pp. 390 – 419. № 10, pp. 94 – 122. № 11, pp. 251 – 272. № 12, pp. 471 – 493; 1891: № 1, pp. 73 – 97. № 2, pp. 232 – 253.

19. Shcherbina, V. (1896) Episode from Elections to the Legislative Commission in 1767 г. *Kievskaya Starina*. № 7 – 8. pp. 20 – 24.

A. Zinchenko

Ukrainian Szlachta, Cossacks and Burgesses of Sloboda Ukraine and the Hetmanate in Protection of Traditional System of Administration and Jural Relations (60's of The 18th Century)

Abstract

Complete incorporation of the Left-Bank part of Ukraine (Hetmanshchyna) and Slobozhanshchyna into administrative and jural system of the empire was the defining direction of Ekaterina II government policy towards these territories. To this end, for example, Hetman rule was liquidated (1764) as well as regimental administration in Slobozhanshchyna (1765). In general there was a weak reaction from regimental foreman and officers to the loss of their influential statuses. Nevertheless, during the election to the Commission on preparation of a new Code (1767) the ideas of returning Cossack regimental administration, Hetman rule and former status of Ukrainian lands based on charters from Russian czars were widely discussed within the territories of Slobozhanshchyna and Hetmanshchyna. This was the manner in which the active part of urban dwellers and regimental elite acknowledged the societal value of Cossack-regimental institutions and old Cossack social and legal regime. At the same time this was the way for defending them. As it took place both in Slobozhanshchyna and Hetmanshchyna it can be considered as a peculiar marker of communal identification.

The regimental foreman were appealing to the principles of law and tradition while in opposition to this approach the imperial manifest as a legal act was a manifestation of power will of the central government. The first attempt to counter the breakup of the Cossack-regimental rule in Solbozhnshchyna (1764) was related to Fedir Krasnokutskyi, a colonel of Izum regiment. Though his deed was rather an exception, an example of certain citizenship compared with actions of other foreman.

Dispatches from General Governor A. Rumiantsev show a general excitement in aristocratic and Cossack environment, caused by elections of deputies to the Commission on preparation of a new Code. General Governor took actions to keep the elections under control as well as to prepare orders for the newly elected deputies. In defiance of that the aristocracy in Nizhyn dared to formulate a demand to elect a Hetman in its order. It is noteworthy that the latter was done in a tense atmosphere of counteracting actions of czarist administration. Excitement of the nobility was soon shared by a numerous dwellers of Nizhyn. A demand to elect Hetman along with a note that this should be done «Along with army of Zaporizka Sich» was the main reason of repressive actions of Rumiantsev supported by czarina Ekaterina.

Процес ліквідації полково-сотенної адміністрації на Слобожанщині й гетьманства як інституції розгортався в обставинах посилення імператорської влади Єкатерини та внутрішнього послаблення козацьких інституцій, пов'язаного з поступовою соціально-становою інкорпорацією старшини до російського дворянства. Щораз помітнішою в українських землях ставала й питома вага власників пожалуваних маєтностей іноетнічного походження, які вважали для себе чужими полкові інституції і разом з російським генералітетом та вищим сановництвом підтримували поширення загальноімперських інституцій і на українські землі.